

25.86x5.43	1/3	עמוד 1	הארץ - כותרת	04/08/2019	69494230-7
עמותת ער"ן - עזרה ראשונה נפשית - 28190					

המספרים מזנקים, וילדים בסיכון להתאבדות לא זוכים למענה

עידו אפרתי

החינוך, ואף להטריד את מנחתם של הורים לילדים בגילי בית הספר היסודי. לפי הנתונים, בשנים האחרונות חל זינוק של עשרות

אחוזים בניסיונות אובדנות בקרב ילדים בני 10 עד 14. השוואה רב-שנתית שהציג משרד הבריאות הראתה כי בין השנים

2007-2009 לשנים 2016-2018 חלה עלייה של 44% בניסיונות אובדניים בקרב בנים ו-14% בקרב בנות בגילים אלה. הממצאים

מתווספים לנתונים טריים של ער"ן (עזרה נפשית ראשונה) על עלייה חדה בפניות מצוקה ותורכונ אובדני מצד בני נוער וילדים

צעירים (גם של בני פחות מעשר שר), וכן לעדויות של אנשי מקצוע בדבר מגמה של ירידה בגיל האובדנות. "יש ירידה בגיל בכל התנהגות הסיכון", אומר על כך מקור במערך בריאות הנפש.

26.12x35.92	2/3	3	עמוד	כותרת	הארץ -	04/08/2019	69494272-3
עמותת ער"ן - עזרה ראשונה נפשית - 28190							

טיפול בסכנה

שלוש שנים לאחר שהושקה, התוכנית למניעת אובדנות במערכת החינוך מקרטעת. הכספים לא תמיד מועברים, היא פועלת לסירוגין והמענה מוגבל. כך נשלחים ילדים פעם אחר פעם למיון פסיכיאטרי, לעתים בלא צורך – והסטיגמה הנלווית מבטיחה שחבריהם לא יפנו לעזרה

עידו אפרתי

המשך מעמוד 1

לדבריו, "הם מתפתחים מוקדם יותר פיזית וכל העולם פתוח בפניהם – ואיבוד התמימות מגיע מהר יותר".

אנשי המקצוע גם יודעים לספר על התמודדות עם מקרים רבים יותר של ניסיונות אובדנות ומצבי דיכאון וחרדה שמגיעים לפתחם. למערכת החינוך, הם אומרים, תפקיד מרכזי במניעה, וזהו ומתן מענה ראשוני למצבי מצוקה נפשיים אצל ילדים. הדברים הללו לא נפלו על אוזניים ערלות ולפני כשלוש שנים הושקה במערכת החינוך תוכנית למניעת אובדנות. אך בזמן שחלף מאז, מתברר, התוכנית מקרטעת. וילדים רבים, אולי רבים מדי, לא זוכים למענה המצופה.

ההתחלה נראתה אחרת. התוכנית שיצאה לדרך כחלק מיישום התוכנית הלאומית למניעת אובדנות, התקדמה מהר משלב הניסוי להרחבתה ל-84 יישובים בישראל. במשרד החינוך בירכו, התגייסו וציינו את חשיבותה. לא שכחו גם לספר על כ-1,500 פסיכולוגיות חינוכיות שעברו הכשרה לאבחון סיכון לאובדנות, ואת האלפים שעברו הדרכות כ"שומרי סף". החזון שבו מורה מזהה מצוקה של ילד,

ומפנה אותו מיידית לפסיכולוג ייעודי שמקיים תהליך של הערכת סיכון לאובדנות (עד שלושה מפגשים), ומעניק לו טיפול פסיכולוגי ראשוני (עד 12 מפגשים) – קרם עור וגידים. גם הכסף זרם, יותר מ-20 מיליון שקלים הושקעו במצטבר בתוכנית. על פניו הכל היה מוכן לקפיצת המדרגה של מערכת החינוך בטיפול ומניעת אובדנות בקרב ילדים.

או מה השתבש? כיצד קרה שהיום התוכנית משמשת בעיקר כשק חבטות והתנצחויות בין משרדי החינוך והבריאות? מדוע יישומה סופג ביקורת הן ממערכת הבריאות והן מהפסיכולוגים החינוכיים? מתברר כי התוכנית מתקשה לשמור על יציבות. היא מופעלת ומופסקת לסירוגין, בקצב שמקשה אפילו על מנהלי בתי הספר והפסיכולוגים לעקוב אחר השינויים – או להשתמש בה. "כבר לא שולי חים אלינו ילדים, כי לא יודעים אם אנחנו מקבלים ילדים או לא. לרוב מניחים שלא", מעידה הפסיכולוגית החינוכית אשרת אורגד-כץ, חברה בפורום הארגונים למען הפסיכולוגיה הציבורית.

בשבוע שעבר שלח הפורום מכתב נוקב לשרי החינוך, הבריאות, האוצר ומנכ"ל משרדיהם ובו מזהה על כך שבשנה האחרונה התגלו אי סדרים בהעברת הכספים לפסיכולוגים. תחילה, כתבו, הופסקה התוכנית, עקב אי העברת תקציב משרד הבריאות וכתוצאה מכך אי סדרים במשרד החינוך. בנוסף, בשנה שעברה, לאחד שד"ר ווח ב"הארץ" על עיכוב בהעברת התקציב, הועבר חלקו, והתקציב ל-2019 בגובה ארבעה מיליון שקלים, הועבר לפני כחודשיים. אך לדברי הפורום, לא כאן פסקו הבעיות. "הכסף אינו מועבר לפסיכולוגים, או מגיע בעיכוב של חודשיים רבים", הוסיפו. "הפסיכולוגים מקבלים מסרים מבלבלים על עצם קיום התוכנית, ובשטח ברחבי המדינה, ילדים נפגעים. בהינתן שהתוכנית לא פועלת, מורים הורים וילדיהם למיון פסיכיאטרי לביצוע הערכות סיכון".

על פניו, יהיו שיתוהו מה בעצם הבעיה בהפניות הללו, מדוע כה חשוב שהילד יגיע לפסיכולוג ולא ישירות לבית חוריים, אם יש סכנה כלשהי לחייו.

על כך אומרים אנשי מקצוע – בהם פסיכולוגים, פסיכיאטרים, יועצים ואנשי חינוך – כי המענה המיידית החדש משמש מעין "מסנת" למקרים שאינם מצדיקים טיפול של המערכת הפסיכיאטרית ובעבר הופנו אליה למשל, כאשר התבטאו אקראית מצד תלמיד או תלמידה שעלולה להתפרש כאובדנית, אינה משקפת מחשבה או כוונה אובדנית. "מגיעים למיון ילדים שהיה להם יום מורכב ואומרים שבא להם למות", אומרת אורגד-כץ, למשל כאלה שחווים רגע עי משבר על רקע גירושים בין הוריהם. "בבירור בבית הספר, בשירות הפסיכולוג, יעלה על פירוש שלא התכוונו לכך ותינתן

להם תמיכה מתאימה". היא מוסיפה כי לצד ילדים עם קשיים חברתיים בסיכון גבוה, למי של מנודים חברתית המשמיעים אמירות אובדניות, "רוב הילדים לא צריכים להגיע למיון, ויכולים לקבל טיפול בקהילה". אך מעבר לסיון, אומרים אנשי המקצוע, למענה הפסיכולוגי חשיבות נוספת: הוא מנטרל אצל הילד ואצל הוריו מטען כבד של סטיגמה שכרוכה בפנייה למוסד פסיכיאטרי. "אני מכירה הרבה הפניות לחדר מיון שלא היה בהן צורך לו התוכנית פעלה", אומרת אורגד-כץ. "מצד שני אני מכירה גם מקרים הפוכים שההורים נמנעים מלפנות עם הילד בגלל הסטיגמה".

הפסיכולוגית אורגד-כץ: "באים למיון ילדים שהיה להם יום מורכב ואומרים שבא להם למות"

פסיכולוג חינוכי שעבר את ההכשרה ולוקח חלק בתוכנית מוסיף בהקשר זה ש"הפגישה עם פסיכיאטר נחווית לא פעם כחוויה קשה ולא נעימה, אצל ההורים וגם אצל הילד לדבריו, "הפסיכיאטר שואל שאלות קשות על מצבים נפשיים שונים. כיוון שלרוב לא מדובר ברמת סיכון גבוהה הוא שולח אותם להמ"שך טיפול בקהילה. אבל אחרי המפגש הזה נדירות הפעמים שהם ימשיכו באמת את הטיפול, הם לא מוכנים לשמוע שום דבר שקשור להמשך טיפול". ולהבדיל, הוא מספר על מקרה שאירע בזמן שהתוכנית פעלה: ילדה בכיתה ה' שהשמיעה אמירות חוזרות ונשנות על רצונה למות, בין היתר בקבוצת ווטסאפ, הגיעה אליו. "תוך כדי המפגשים ראינו שרמת הסיכון ירדה מאוד", תיארה, "כל גורמי הסיכון פחתו והיא חזרה לעצמה". אבל היא כנראה היתה החריגה, במקרה שלה התוכנית פעלה כמו שצריך. "זה נדיר מאוד שאנחנו מצליחים לבצע 12 מפגשי טיפול עם תלמיד או עם ההורים", אומר הפסיכולוג.

מדד המיון

את התנודתיות בהפעלת התוכנית מרגישים היטב בחדרי המיון של בתי החולים הפסיכיאטריים. "במקומות שזה עובד, ויש פסיכולוגיות שעברו הכשרה, או באמת מטפלים ומעט מאוד מפנים למיון", אומרת ד"ר דנה עמישר, מנהלת שירות הפסיכיאטריה של הגיל הרך בבית החולים רמב"ם. "אבל כשהתוכנית לא עובדת יש עלייה בהפניות. זה חוזר למצב שלפני התוכנית ואף גרוע מכך – מספר הפניות עולה. זה קורה, כי להבדיל מהמצב הקודם, עכשיו ישנה מודעות גדולה יותר ואין מענה זמין. היום הצוות החינוכי מודע ומבוהל יותר ולא מוכן לקחת אחריות. אני מבינה אותם".

ואכן, שיחות עם כמה מקורות המעורים בנושא מעלות כי המגמה הרווחת במשרד החינוך היא לא לקחת סיכונים מיותרים ודי באמירה בנוסח "בא לי למות" בעת משחק כדי להפנות ילד למיון פסיכיאטרי. "חדרי המיון הפסיכיאטרי מוצפים בילדים", אומר מקור בתחום בריאות הנופש. "על כל אמירה או רמזיה שקשורה באובדנות הצוות החינוכי ממחר להפנות את הילדים וההורים לבית חולים". גם בחדרי המיון הפסיכיאטריים עצמם היו רוצים לראות את התוכנית פועלת באופן יציב ורציף יותר. "זו תוכנית נחוצה, שמונעת הפניות מיותרות אלינו, אבל בעיקר כי היא מאפשרת לטפל בילדים שמגלים סיכונים מצוקה בשלבים מוקדמים ולמנוע החמרה", אומר פרופ' יואב כהן, מנהל מחלקת ילדים ונוער במרכז הירושלמי לבריאות הנפש (בית החולים איתנים).

לדברי אורגד-כץ, הקשיים שעמם מתמודדים הפסיכולוגים החינוכיים לא נעצרים בל"ו הפעלת התוכנית. גם כאשר התוכנית פועלת כסדרה, קשה לעמוד ביעדים מכיוון שהרבה תקנים לא מאוישים, ועל כן קיים עור מס גדול על הפסיכולוגים החינוכיים. זה "גורם לכך שילדים מורפנים לחדרי מיון ומשם לקהילה – שם נדרשים להמתין חודשים ארוכים בתור", היא אומרת, ומוסיפה כי חסר גם מערך תמיכה מקצועי שמלווה את הפסיכולוגים החינוכיים.

פרופ' כהן: "התוכנית מאפשרת לטפל בילדים שמגלים סימני מצוקה בשלבים מוקדמים"

גם למשרד הבריאות יש בטן מלאה על הנעשה בתוכנית, אף אם שם לא בהכרח מסכימים עם הטענות על העומס. "כשמחלקים את מספר הערכות הסיכון שבוצעו במספר הפסיכולוגים שהוכשרו מקבלים כ-1.5 אבחונים לפסיכיאטר לוג בשנה במוצע", אומר אחד מאנשי המקצוע שמעורה בפרטים. "הפסיכולוגים החינוכיים זכו להכשרה מקצועית יקרה על חשבון המדינה, כזו שיכולה גם לספק להם פרקטיקה פרטית. זו מתנה ענקית. הציפייה היתה שכל פסיכולוג יבצע שתיים-שלוש הערכות סיכון בשבוע, וייקח לטיפול עוד כעשרה ילדים, ואף יגדילו לעשות, ויפתחו קבוצות מקצרות של פסיכולוגים כדי להרחיב את המענה".

ואולם, ד"ר יוכי סימן טוב, מנהלת היחידה להתמודדות עם מצבי לחץ של השירות הפסיכיאטרי כולוגי הייעוצי (שפ"י) במשרד החינוך, לא חושבת שהמצב קורר כל כך כפי שנטען. אמנם לדבריה קיים "חוסר יציבות של התוכנית", אך גם רבות נעשה והצלחתה מחייבת התגייסות ושיתוף פעולה רחב יותר מצד גורמים מחוץ למשרד החינוך, כמו משרד הרווחה והבריאות והרשויות המקומיות.

"בשנה שעברה קיבלנו רק שלושה מיליון שקלים (מתוך השישה המובטחים – ע"א) וביצענו ככל זאת את התוכנית על חשבון משרד החינוך, השנה קיבלנו רק לפני חודש וחצי ארבעה מיליון שקלים", היא טוענת. "ביחס לתקציב שקיבלנו ולזמן שעבדנו עשינו הרבה מאוד. פסיכולוג חינוכי לא אמור לטפל באובדנות. אבל ברגע שהוכשר או חלקם הגדול עושים את זה בשגרה במסגרת השירות הפסיכולוגי החינוכי, ויש הרבה יותר הערכות סיכון ממה שמשלמים עבורן".

המבקרים את יישום התוכנית טוענים כי בנוסף היא אמורה ליישם הדרכות למנהלים, מורים ותלמידים. סימן טוב דוחה את הטענות הללו. "יש חובה על פי חוק מ-2004 לבצע כל שנה ריענון למנהלים ולמורים בנושא, ומעבר לכך אנחנו מקיימים ימי עיון וכנסים", היא אומרת.

מצוקה גוברת

גם בלא קשר לקידומה של תוכנית משרד החינוך, יש בשנים האחרונות עלייה עקבית במספר הפניות של ילדים למיון הפסיכיאטרי, אומר פרופ' כהן. והדבר רים הללו עולים בקנה אחד עם שורה של נתונים עדכניים. למשל אלו של המוקד לסיוע נפשי ער"ן, הנגיש באמצעות הטלפון והאינטרנט. שם מדווחים על עלייה במספר הפניות ובעוצמת המצוקה, לצד ירידה בגיל הפונים שחווים מצוקה חריפה. כך למשל ב-2018 התקבלו 12,500 פניות מצוקה של ילדים ובני נוער עד גיל 17, לעומת 9,754 פניות בשנת 2017. בארגון מציינים גם עלייה עקבית בפניות בעלות תורן אובדני, בכלל זה מחשבות, כוונות וניסיונות אובדנות, מתוך כלל הפניות. כך למשל בשנת 2018 התקבלו 7,667 פניות כאזהרה, לעומת 5,203 ב-2016. "בחנו דשים האחרונים אנחנו עדים לעלייה משמעותית בפניות האובדניות ובהפעלת נוהל חירום, כאשר קיים סיכון מיידית לחייו של הפונה", מספרת ד"ר שירי דניאלס, המנהלת המקצועית הארצית של ער"ן. ובמספרים: בחודשים מאי-יולי השנה התקבלו 142 שיחות אובדנות שחייבו נוהל חירום – עלייה של כ-30% ביחס לתקופה המקבילה אשתקד.

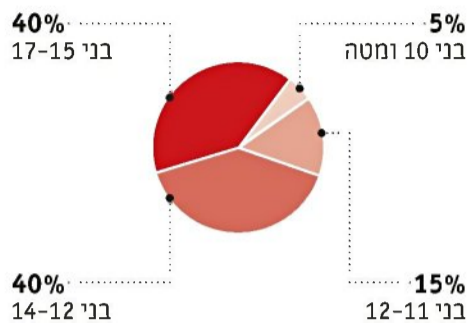
שיחות הטלפון, שמחייבות שיחה עם גורם אנושי, הן האופציה המועדפת פחות על הצעירים, שעשרות אלפים מהם פונים כציאט אינטרנטי. רק בשנה האחרונה התקבלו כחצי מיליון שיחות של כאלף ילדים מתחת לגיל עשר – 5% מסך הפניות למוקד באמצעות האינטרנט של בני 17 ומטה. "נכון שמדובר בפניות של מצוקה נפשית מכל מיני סוגים ומצבים אבל צריך לזכור שבגיל ההתבגרות, שהיום כבר מקדים להגיע ומתרחש בגילי בית ספר יסודי, המעבר בין חוויה של השפלה, בדידות, דחייה, בריגנות, קשיים חברתיים ועוד, לבין 'אז אין לי שביל מה לחיות' – קורה כהרף

25.54x35	3/3	3	עמוד 3	הארץ - כותרת	04/08/2019	69494273-4
עמותת ער"ן - עזרה ראשונה נפשית - 28190						

בית ספר יסודי בירושלים. למצולמים אין קשר לנאמר בכתבה צילום: אמיל סלמן

פניות לער"ן באמצעות צ'אט לפי גיל

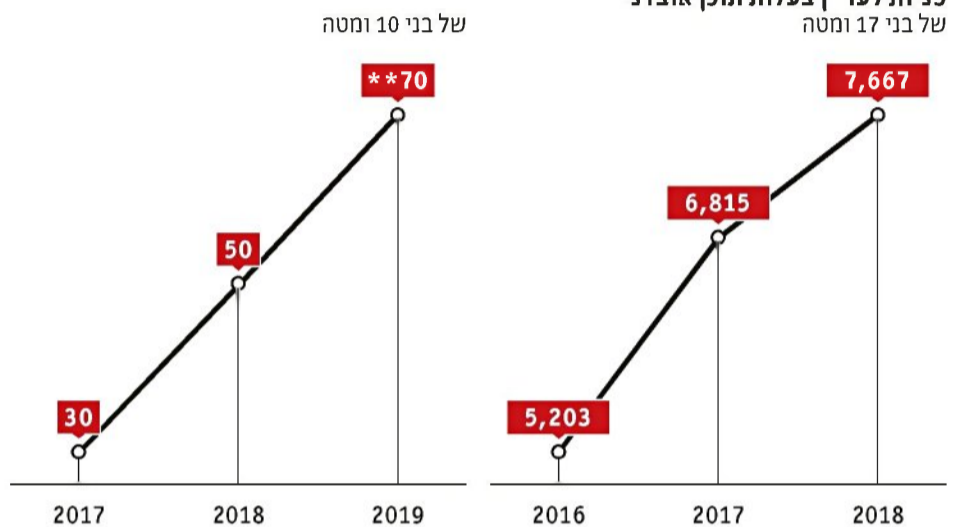

ניסיונות אובדניים בקרב בני 10-14, בעשור האחרון*

*בשנים 2018-2016 לעומת 2009-2007

פניות לער"ן בעלות תוכן אובדני של בני 17 ומטה

מקור: משרד הבריאות וער"ן

**עד סוף חודש יולי

"התחלנו כניסוי קטן של חמש כיתות והיום היא מועברת ב-30 כיתות".
במשרד הבריאות ביקשו להדגיש כי "המסגרת התקציבית לתוכנית של משרד החינוך לא נפגעה", והוסיפו כי "לאורך השנים הועברו יותר מ-20 מיליון שקלים למשרד החינוך במסגרת התוכנית".

בתקציב זה הועברו הכשרות לאלפי יועצים ויועצות, כ-1,500 פסיכולוגים חינוכיים הוכשרו להערכת סיכון ולטיפול בילדים ונוער, שהועברו כרמת סיכון מבינונית ונמוכה. כל זאת אמור היה להחזיק כגזע שעליו יכנו ענפים רבים ונרחבים.

פסיכולוג בתוכנית: "זה נדיר שאנחנו מצליחים לבצע 12 מפגשי טיפול עם תלמיד או הורים"

"עם זאת, במסגרת מערכת החינוך התבצע גם הערכות סיכון וטיפוליים אשר מקור המימון שלהם מצוי בסל הבריאות הממלכתי, והשירותים צריכים להינתן על ידי קופות החולים. לכן סברו משרד הבריאות והמועצה הלאומית לאובדנות כי נכון להפנות את עיקר המימון לצורך הכשרת שומרי סף והמשך הכשרות צוותים".
עוד ציינו כי "תעדוף התקציבים בעניין מניעת אובדנות בישראל בכלל ובמשרד הבריאות מתבצע בהתאם לסדרי העדיפויות ויכולות המשרדים לעמוד בתוכניות העבודה שלהם וקיצוצים תקציביים שחלים עליהם חדשות לבקרים. בכל מקרה אנו שומרים על המסגרת שסוכמה בין מנכ"ל משרד החינוך למנכ"ל משרד הבריאות בהיקף של ארבעה מיליון שקלים בשנה".

עין", אומרת דניאלס. "לכן הפניות שלהם מתאפיינות ברמה גבוהה של מצוקה וסיכון. הדבר נעוץ במאפייני הגיל, בראייה של שחור ולבן, בחשיבות ההשתייכות וחבורת השווים, בשינויים הגופניים, השכליים והרגשיים וחיפוש אחר זהות".

"התוכנית פעילה"

ממשרד החינוך נמסר בתגובה ש"סכום של ארבעה מיליון שקלים התקבל רק באחרונה (לפני כחודש וחצי). יובהר, כי עם קבלתו המשרד כבר נערך להפעיל את המערך המקצועי כדי לתת את המענים הנדרשים לתלמידים ולבתי הספר. המשרד משתמש בתקציב בהתאם להיקף שהתקבל ובכל מקרה הוא ימצא אותו עד תומו". עוד הוסיפו שם כי "כאשר פסיכולוגים נדרשים לבצע פעולה מעבר להיקף שנקבע הם מקבלים שכר בגינה".

בהקשר זה מוסיפה ד"ר סימן טוב כי "התוכנית כיום פעילה. היו קצת קשיים בהעברות התשלומים וזה גרם להרכבה אי-סדריים ועיכובים. אני מקווה שעכשיו תישמר היציבות של התוכנית והיא תמשיך ותיושם".
בהקשר דומה אך שונה ציינה גם כי במשרד החליטו להחיות ולעדכן תוכנית בשם "בוחרים בחיים" המיועדת לתלמידי חטיבת בניניים, שניסוי שלה בוצע ב-2009. "עדכנו את התוכנית והתאמנו אותה", אמרה.